

Tablo bii Natt Ndool

Senegaal

Simple Poverty Scorecard® Poverty-Assessment Tool

Mark Schreiner

27 fan ci weeru afiril ci atum 2017

Ce document en Français est disponible sur SimplePovertyScorecard.com

This document in English is at SimplePovertyScorecard.com

Bataaxal gii am na ci wolof ci SimplePovertyScorecard.com

Tënk

Tablo bii Natt Ndool xayma na ba noppi wax ne ci Senegaal, kër gu ne lu muy jëfëndikoo ci xaaalis jéggi na dayob ndool bi gënë néew ci lou barri. Natt boobu jël na fukk ak benn ceede yoo xamne séen ñjég néew na. Natt googu ñungi ko jélée ci l'Enquête de Suivi de la Pauvreté au Sénégal. Lanket boobu defar nañu ko ci atum 2011. Tablo bii, mën nañu ci ligéey ci diir bu gën yées fukki simili wala mu ëpp ko tuuti. Ñjubté lanket bi nak, ñungi koy taxawal ngir xéetu ndool yu bari. Tablo bi yoon bu gaaw la ci porogaraam yi nga xamne xeex ndool ci biir sénegaal ba daan ko moo leen yittéel. Tablo bi mën nañu koo jëfëndikoo ngir saytu tolluwayu ndool gi ci xaaju téeméeri kër bu ne. Itam tablo boobu dana tax ñu mën topp ndool gi nu muy soppeekoo ci at yii di ñew. Rax ci dolli dinañu mën xaaj kër yu neew doolé yi ay xaaj yu bari ngir mën lèen dimbali leen ci anam yu gën.

Kaddu yu néew ci versiyong bi

Kayit gi moo wecco ak versiyong bi weesu te kii di Schreiner bind ko ci 2009. Tablo natt gi ñu fa faram facee ñu ngi ko defar ak xibaar yu atum 2011, waayé bi weesu ñu ngi ko défar ak xibaar yu 2005/6. Tablo natt gu bees gii, moom lañu wara jëfëndikoo bésniki tay. Juroom benn xeetu ndool yi ñu waññi woon ci tablo 2005/6 bu weeru suwenbi weesu, moom lanuu japp ba léegi ci tablo bu bees bi. Buko défee wéy jëfëndikooyii di na ñu mën xayma ndool gi nu muy soppeekoo ci at yii di ñew boo kotolloolee ak juroom bénni xéetu ndool yii. Xeetu ndool yooyu moom lanu jël defko ceede xayma yi nga xamne moo jugé ci tablo bi weesu (bii sukëndiku ci xibaaru yu 2005/6) itam jël xayma yi jugé ci tablo bu bees bi (di sukëndiku ci xibaaru atum 2011) def ko muy lunii jëfëndiko ci wallu seet ak seetantal.

Cant ak ngërëm

Saytu bii porogaraam bi ñi tuddée *Private Sector Window of the Global Agriculture and Food Security Program*, and ci ak International Finance Corporation moo ci def xaaalisam ngir taxawal ko. Xibaar yooyu ñungi jugé ci l'Agence Nationale de la Statistique et de la Démographie du Sénégal. Maa ngi sant bu baax kii di Yanni Chen, Momath Cissé, ak Jean Paul Sossou. Teere bii ñu bind ci farañse, kii di George Karanja (mail@georgekaranja.com) moo ko tekki ci Wolof. "Simple Poverty Scorecard" is a Registered Trademark of Microfinance Risk Management, L.L.C. for its brand of poverty-assessment tools. Copyright © 2017 Microfinance Risk Management.

Ki bind teere bi

Mark Schreiner moy njiitu Microfinance Risk Management, L.L.C. itam di Gëstu kat ci Center for Social Development, Washington University in St. Louis.

Tablo bii Natt Ndool

Cotu Raññeekaayu laaju jakkarloo	Tour ak sante	Referaansu Raññeekayu bi
bi :		
Bésu lanket bi :	Ñi ci bokk :	
Dëk bi : BFA	Asaan bi :	
Tablo bi : 002	Asanse bi :	
Esantiyoon bi numu toll :	Ñi dëkk ci kër gi ñaata lañu :	

Ceede bi	Tontu yii	Kaddu Score
1. Ñaata nit ño dëkk ci kër gi ?	A. Fukk ak juroom wala lu ko ëpp B. Fukk ak ñett, wala fukk ak ñent C. Fukk ak ben, wala fukk ak ñaar D. Juroom ñiente, wala fukk E. Juroom ñétt F. Juroom ñaar G. Juroom bén H. Ben ba juroom	0 8 13 20 24 28 30 35
2. Ci juroom ñaarri fan yi ñu weessu, ndax borom kër gi ligéey na diir lu gën yées bén waxtu ci loo xamné ligéeyu boppam la, ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay, ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la ?	A. Déet B. Waaw C. Amul boroom kër bu goor	0 2 5
3. Kër gi ndax am na waañ bu beru ?	A. Déet B. Waaw	0 4
4. Yan xeetu wanak ñoo am ci kër gi ?	A. Ci all bi, ci latirin bu amul koubéer, ci kiweet/siwo, wanakou mbedd, latarin bou am koubéer, latirin bu gën baax itam ñu bayyi ngelaw bi di ko ëpp, wala ci dëkëndoo yi B. Saasu dous (ak foos wala canal), wala leneen	0 6
5. Ndax séen kër am na salong bu baax ?	A. Déet B. Waaw	0 8
6. Ndax séen kër am na néeg bou baax ?	A. Déet B. Waaw	0 4
7. Ndax séen kër am na firigoo/consélaatëer buy dox ?	A. Déet B. Waaw	0 6
8. Ñaata wantilaatëer yuy dox ngéen am ci kër gi?	A. Amul B. Ben C. Ñaar wala lu ko ëpp	0 9 15
9. Ndax séen kër am na feeru paasekaay buy dox ak kuurang te di dox ?	A. Déet B. Waaw	0 4
10. Ndax séen kër am na taabal bu baax ?	A. Déet B. Waaw	0 5
11. Ndax séen kër am na juntukaayu jiw wala pilférisaatëer buy dox ?	A. Déet B. Waaw	0 8

Kayitu ligéeyukaay bi ci Suufu Paas ba : Ñi Dëkk ci Kër gi

Tambali léen ci bind ci antet ba ; bu loolu weeso bind cotu raññeekaayu laaju jakkarloo gi (su fekke mën naa nek), bésu laaju jakkarloo gi, ak tolluwaayu esantionyu kër gi (su fekke mën naa nek). Boo noppee ci loolu bindal tur yii ak sante ya, ak referaansu raññeekaayu ki ci bokk (mën na baña nekk ki ñii defal lanket bi), yokk ci sa bos yaw mi di asaan bii déf lanket bi, ak bu asaans bi/berebu ligéeyukaayu kuréel bi lékkéloo ak ki ci bokk.

Boo noppee ci loolu, nanga laaj kii ñii défal lanket bi : *Ñungi lay niaane nga wax ñu turu [wala daqantalu] ñi nekk ci kër ñepp, di tambali ci borom kër gi. Waa kër gi mbooloo la—bi nga xamné mungi nekk ci biir wala mu génn—bi fa dëkk te difa lekkee itam di boolé séeni koppar ngir dimbalante ci soxla yu jamp yii (luyaas, ak dunde sax). Nooñee nangu nañu kilifteefu kenn ci ñoom di « borom kër gi ».* Itam waa kër gi war nañu faa dëkk juroom benni wéer ci at bi, wala ñu fass yéené fa dëkk juroom benni wéer gën kaa yées.

Nanga bind turu/daqantalu ñiep ñu nekk ci kër gi, ak borom kër gi, ak ku cii goor, ku cii jigéen.

Nangeen wañni ñi dëkk ci kër gi te bind ko ci lantetu tablo bi, ci wetu « Ñi dëkk ci kër gi ñaata lañu : » itam tannal tontu bi bi yennu maanaa ngir mu doon céede bu jëkk bi.

Bouléen fatté xool ba raññee lu baat yi di tekki *kër* ak *waa kër gi ci* « Teéré sartu laaju djakkarloo ak lu laaj yii ak tontu yii di tekki ».

Tur (wala daqantal)	<Tur bi> ndax moy borom kër gi ?		
1.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
2.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
3.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
4.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
5.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
6.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
7.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
8.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
9.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
10.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
11.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
12.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
13.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
14.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
15.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
16.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
17.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
18.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
19.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
20.	Déet	Waaw, goor la	Waaw, jigéen la
Limu ñi ci bokk :	—		

**Soppi scores yii ci xayma ndool :
Xeeti ndool yi am ci dëkk bi**

<i>Score</i>	Xayma ndool (%)			
	<u>Dayo yi am ci dëkk bi</u>			
	Lekk	100%	150%	200%
0-4	25.6	97.7	100.0	100.0
5-9	19.0	89.5	100.0	100.0
10-14	16.4	84.1	100.0	100.0
15-19	14.7	84.1	98.1	100.0
20-24	11.8	77.4	97.8	100.0
25-29	11.8	74.7	97.8	99.7
30-34	10.7	74.5	93.0	98.2
35-39	5.5	52.0	85.4	96.2
40-44	5.3	43.2	74.4	90.1
45-49	4.1	33.4	70.7	89.0
50-54	2.3	28.6	63.5	85.9
55-59	2.3	22.8	57.0	80.1
60-64	1.2	16.5	49.0	72.1
65-69	0.2	5.5	35.5	61.7
70-74	0.2	4.7	25.1	52.0
75-79	0.2	2.4	16.1	37.9
80-84	0.2	1.8	10.4	20.8
85-89	0.2	1.8	3.2	14.9
90-94	0.2	1.8	3.2	14.9
95-100	0.0	0.8	1.4	6.5

Soppi scores yii ci xayma ndool :
Xeeti ndool ci adduna PPA wu atum 2005 ak 2011

<i>Score</i>	Xayma ndool (%)					
	<u>Xeet yi ci adduna 2005 PPA</u>				<u>Xeet yi ci adduna 2011 PPA</u>	
	1,25 dolaar	2,00 dolaar	2,50 dolaar	8,44 dolaar	1,90 dolaar	3,10 dolaar
0-4	91.7	100.0	100.0	100.0	91.7	100.0
5-9	79.8	98.3	99.9	100.0	81.2	99.7
10-14	72.6	96.8	99.8	100.0	76.1	99.6
15-19	69.2	94.6	99.8	100.0	73.6	95.5
20-24	60.3	93.3	99.7	100.0	66.1	94.9
25-29	56.7	91.0	99.3	100.0	63.1	94.4
30-34	47.1	88.9	96.4	100.0	51.7	91.6
35-39	27.9	72.4	88.7	100.0	33.2	79.7
40-44	26.5	62.1	78.0	99.4	30.2	68.8
45-49	16.8	52.1	71.4	98.7	18.0	57.2
50-54	10.9	43.2	61.1	98.7	12.8	51.3
55-59	8.3	38.3	59.1	96.5	11.2	48.5
60-64	4.6	31.1	51.8	93.5	6.7	36.5
65-69	0.8	14.8	34.9	90.4	2.1	19.0
70-74	0.7	6.6	21.3	90.4	1.0	11.0
75-79	0.6	3.4	14.0	88.2	0.7	7.6
80-84	0.6	2.6	10.4	84.0	0.7	6.5
85-89	0.6	2.1	2.5	78.3	0.7	2.5
90-94	0.6	2.1	2.5	57.6	0.7	2.5
95-100	0.0	0.9	1.1	57.6	0.3	1.1

Soppi *scores* yii ci xayma ndool :
Xeeti ndool yii faral di am ak
xeeti ndool yi ñi jappee ni ay xaaju téeméer

<i>Score</i>	Xayma ndool (%)					
	Genn wallu ñi gënë ndool té yees ci lim mbooleem dëkk bi di 100%	Xeet yi ñi japp ay xaaju teemeer				
		20éelu	40éelu	50éelu	60éelu	80éelu
0-4	91.7	75.9	97.7	100.0	100.0	100.0
5-9	72.7	61.1	88.7	93.3	98.3	100.0
10-14	62.5	51.2	82.9	88.8	94.3	100.0
15-19	55.8	48.9	82.9	88.8	94.1	100.0
20-24	46.5	38.5	74.0	82.5	91.3	99.8
25-29	46.2	37.6	71.8	81.0	90.3	99.3
30-34	37.9	34.7	66.1	77.6	87.4	96.9
35-39	20.6	18.3	44.4	55.8	70.4	90.4
40-44	19.8	16.6	36.2	46.7	59.3	82.1
45-49	13.3	11.6	25.1	34.9	51.0	75.9
50-54	8.1	5.9	17.0	28.8	40.1	70.1
55-59	6.5	4.8	16.0	27.3	35.7	66.7
60-64	3.2	2.4	11.4	20.3	28.9	56.5
65-69	0.6	0.5	2.6	6.3	12.6	38.5
70-74	0.6	0.5	1.2	4.4	5.8	31.7
75-79	0.6	0.5	1.1	1.7	3.3	19.8
80-84	0.6	0.5	1.0	1.2	2.6	11.4
85-89	0.6	0.5	1.0	1.2	2.1	3.7
90-94	0.6	0.5	1.0	1.2	2.1	3.7
95-100	0.0	0.0	0.5	0.5	0.9	1.6

**Ay kaddu ci xayma coppite yii
tolluwaayu ndool ci att yii
ñu jelée ko ci tablo natt bi weesu
(di sukëndiku ci xibaaru 2005/6)
ak tablo bu bees bi
(di sukëndiku ci xibaaru 2011)**

Tablo bu bees bi ñungi ko défar ak xibaaru l'Enquête de Suivi de la Pauvreté au Sénégal (ESPS) bi Agence Nationale de la Statistique et la Démographie (ANSD) def ci atum 2011. Dafa wecoo ak tablo bi nekk ci kayit bi weccoo ak versiyong bi weesu te kii di Schreiner bind ko ci 2009, te ñu defar ak xibaar yi nekk ci ESPS bu 2005/6. Tablo bu bees boobu moongi sukëndiku ci xibaaru 2011 bi ñu wara jëfëndikoo bes ni ki tey.

ANSD bu Senegaal soppiwul li *ndool* di tekki ci diganté ñaari edisong (atum 2005/6 ak 2011) bu ESPS. Rax ci dolli, juroom benni xeetu ndool moom la tablo natt bii sukëndiku ci xibaaru yu 2005/6 di jël te di ci ligéey. Tablo bii mungibootu ci tablo bu bees bii sukëndiku ci xibaaru atum 2011. Loolu moo tax, xaajutéeméeru ndool gi ñu xayma ci lu yees juroom benni xeeti ndool yi ñu japp disukëndikuwaale ci tablo bi weesu bi ñu défar ak xibaaru 2005/6. Xaajutéeméer yooyu ño mengoo ak xayma bii sukëndiku ci tablo bu bees bi ñu défar akxibaaru atum 2011.

Kon, porogaraam yi xeex ndool ci senegaal té di jëfëndikoo tablo bu yagg bi mën nañoo dem ci tablo bu bees bi té du tere ñu mën natt xaaju teemeeru ndoll gi ci at yii té mu nekk loo xamné di nañu ci mën sukëndiku ngir xayma yi bayeekoo ci tablo bu yagg ba ak seetub xayma yi jugé ci tablo bu bees bi.

Ci gattal, wëy jëfëndiku yi bees ak yi weesu war nañu jëfëndikoo bes ni ki tey tablo bu bees bii sukëndiku ci xibaaru 2011. Ngir xayma coppite ndool bi nga xamne seet ndool nu muy soppeekoo ci at yii di ñëw, tablo bii woné na xayma bi gën ci diiru ceede bi ñuu ligeyee. Ngir xayma yu coppite ndool yi dugal xibaar yi weesu, wëy jëfëndiku yi ci tablo bi weesu bu senegaal mën nañoo jëfëndikoo xayma yi fi nekk ngir natt coppité ndool gi.

Teeré sartu laaju djakkarloo ak lu laaj yii ak tontu yii di tekk

Ndigël yii ñu ngi ko jëlee ci:

Agence Nationale de la Statistique et de la Démographie. (2011) « Enquête de Suivi de la Pauvreté au Sénégal (ESPS-II, 2011) : Manuel d’Instruction pour le Remplissage du Questionnaire », [ab *Yoonu jëfëndikoo*], anads.ansd.sn/index.php/catalog/17/download/350, ñu gi jot teere bi ci 6 avril 2017.

Pongk yi am solo ci laaju jakkarloo gi

Bindal ci antetu tablo natt bi ak ci « Kayitu ligeeyukaay bi ci Suufu Paas ba » di toppaale lu mu digle.

Ci antetu tablo bi, nanga wax ñi dëkk ci kër gi ñaata lañu di weeru ci list bi nga taxawal ci « Kayitu ligeeyukaay bi ci Suufu Paas ba ».

Bul ñew rek laaj ci lu jëm ci ceede bu jëkk bi (« Ñaata nit ñoo dëkk ci kër gi ? »). Lu gën moy nga sukëndiku ci limu ñi dëkk ci kër gi bi nga bind ba noppi ci « Kayitu ligeeyukaay bi ci Suufu Paas ba ».

Laajal kii tontu yeneen laaj yëpp yi nekk ci tablo natt bii.

Ndenkaane ngir jaaral yoon laaj bi

Jangal « Teere sarte » bi te deñc ko ak yaw foo toll.

Boul fatte ne kii tontu mën naa baña bokk ci ñi nga xamné ñoongi bokk ci sa kureel.

Jangal laaj bu nekk ci nu mu ñëwee ci tablo.

Soo bugee marke benn tontu bu kii tontu joxe ci lu jëm ci ceedey tablo natt bi, ñungi lay ñaan nga wërële tontu bi baax ak nattukaay bi mengoo ak moom te bind nattukaay bi ci fi ñu ko jagleel di « *Score* » te def ko ni ñu ko wonee fii :

2. Ci juroom ñaarri fan yi ñu weessu, ndax borom kër gi ligéey na diir lu gën yées bén waxtu ci loo xamné ligéeyu boppam la, ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay, ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la ?	A. Déet	0	
	B. Waaw	2	2
	C. Amul boroom kër bu goor	5	

Saafaray gallankoor yi wala pongk boo xamne waxuñusi ci « Teere sarte » te ñu bayyi ci kii def lanket bi ak xelam ndaxte Agence Nationale de la Statistique et de la Démographie ci diiru ESPS bu 2011 ci Senegàal. Manaam bepp kureel buy jëfëndikoo Tablo bii Natt Ndool warul joxe ay yoon yu ñii def lanket wara topp, yi ñi def ci « Teere sarte » bi nak bokku ci. Leep loo xamne faram facce wu ñu ko ci « Teere sarte » bi, bu boobaa kii def lanket bi moo wara xool lan la ko ci xelam jox.

Bul jang nuñii tontoo ci kanamu ki ñii defal lanket bi. Nanga jang rek laaj bi te taxaw xaar tontu bi. Su ki ñii defal lanket bi laajee ay leeral wala muy jax jaxal wala mu jaaxle, jangaatal laaj bi wala nga dimbale ko di sukëndiku ci « Teere sarte » wala ci linga (yaw mii di def lanket bi) xalaat ne moo jaadu.

Ni këf yii wara téddee moy, kii def lanket bi lu ko ki éni defal lanket bi tontu rek la wara bind. Waaye nak, bu fekke ne ki ñii defal lanket bi wax na dara—wala kii def lanket bi giss wala mu yég—ne tontu bi énu ko tontu yenuwul maana wala mu baña woolu boppam ci tontu wam wala mu soxla ku ko dimbali ngir mu xam ni mu wara tontoo, kii def lanket bi bu boobaa dafa wara jangaat laaj bi te dimbali ki muy laaj te di sukëndiku waale ci li nek ci « Teere sarte » bi.

Naam ceede yu Tablo bii Natt Ndoolemën nañu koo camber, soxlawul ngeen di camber tontu yi ñi leen jox. Cambar gi yéenengi koy def ci bu fekke ne da ngeen yég né tontu bi ñu leen tontu baaxul walaa cambar gi wara mën yokk baaxaayu xibaar yi. Ci misaal, mën ngaa cambar tontu bi bu fekke ne kii tontu mu ngi jax jaxal wala mu tiit wala muy niroo ak ku waxul dëgg wala mu jaaxle. Itam cambar gi di na am solo—ci misaal—bu fekke ben xale ci kër gi wax na lu mengoowul ak li kii tontu wax. Cambar di na am solo bu fekke ne gisal ngéen seen bopp—lu mel ni loo xamne kii tontu wax na ne amuko, wala ben xale buy lekk ci neeg bu énu waññiwul ni neeg bu bokk ci kër gi—te di firndé ne tontu bi mën naa baña doon dëgg.

Ci li ñu gënë seet, niñu wara jëfëndikoo Tablo bii Natt Ndoole dafa wara niroo ak li nekk ci ESPS bu 2011 te Agence Nationale de la Statistique et de la Démographie au Sénégal def ko. Ci misaal, laaju jakkarloo gi ñungi ko wara defe ci kër ki ñii defal lanket bi mel ni nuñu ko defewoon ci ESPS bu 2011.

Tekki Laaj yii :

Fi mu toll nii, am na ay tekki ofisel bu tablo natt bi, ak bu « Kayitu ligeeyukaay bi ci Suufu Paas ba », ak bu « Teere sarte » bi ci Angale, ci Farañse, ak ci Wolof. Wëy jëfëndiku yii mën nañu koo cambar ci SimplePovertyScorecard.com ngir giss ndax ben tekki ci lakk yi am ci dëkk bil jot naa genn.

Fii ba tekki ofisel di am ci ben lakk bu am ci dëkk, wëy jëfëndiku yii war nañu sukëndiku ci ki bind teere bii ngir am ci xam xam bud doy su fekke dañoo bëgg tekki teere bii ci beneen lakk. Ngeen bayyi xel ne, li ceede yi nekk ci tablo natt bi dafa wara mengoo bu baax ak li versiyong ofiselu laaj bi nekk ci ESPS bu 2011 bi ñu bind ci farañse di tekki. « Manuel d’Instructions pour le Remplissage du Questionnaire » bu ESPS bu 2011 dañu ko bind ci farañse, loolu moo tax « Teere sarte » bi waru ñu koo tekki ci neneen lakk ludul di jël versiyong bu farañse bu *Yoonu jëfëndikoo* gi def ko weeruwaay.

Suñu sukëndikoo ci paasu 7 ci *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Soo leen munul lakk lakk bi ñii lakk ci kër gi, te keneen ci kër gi munul lakk farañse, danga ko wara yegël sa kilifa ci ligéey bi. Bu fekke ut ku mën lakk lakk bi moo fi sës, nanga seet bou baax na muy tekkiwee laaj yii. Ñaan ko mu tekki laaj yii ak tontu yii ci anam you gënë baax. Tontu yii dañoo wara mengoo ak laaj yii. Na ngeen moytu kii tekki di tontul ki ñii defal lanket bi. »

Ku wara nekk ki ñii defal lanket bi ?

Na ngeen bayyi xel ne kii tontu warul nek ku bokk ci sa kureel.

Bu ñu sukëndikoo ci paas 10 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Ki wara tontu ci laaj yi dafa wara nekk borom kër gi wala ki ko fay nekkal (ci misaal, taawam bu goor wala bu jigéen, wala magam, wala soxnaam). Ñi ci des mën na ñoo bokk ci laaju jakkarloo gi waye ngir dolli ci xibaar yii ak gënë leeral tontu yii. »

Kan mooy borom kër gi ?

Yoonu jëfëndikoo gi mungi japp ne borom kër gi bokk na ci waa kër gi te ñëp def nañu ko kilifa itam ndogal gi ci kër gi moo ko yore.

Bu ñu sukëndikoo ci paas 13 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Borom kër gi mën naa baña doon goor, doon te loolu moo gën bari. »

« Ci yenn kër yi am wujje, dañuy japp jëkkër ji ni borom kër donte sax am na beneen kër. Su fekke ne loolu moo am soxna si (wala kenn ci soxna yii) dëkk ci kër gi, moo wara am taxawaayu kilifa su fekke ne borom kërëm nekkoufa mooy doon borom kër gi (suñu sukëndikoo ci li nekk ci [tablo natt] bi.

« Su fekke ne borom kër gi dëkkul ci kër gi, jël leen keneen def ko borom kër gi (soo leen raññeewee kan moy kilifa gi). Mën naa nekk ci misaal, mag ji, yaay ji, wala nijaayu borom kër gi wala keneen ku am baatu dogal ci kër gi bu fekke ne borom kër gi nekkufi.

« Bu fekke ne borom kër gi dëkkul ci kër gi ñi def lanket bi waaye fekk mu fanaan fa bes booba., dañu koy jappe ne jëkkër juy ayé ci soxnaam.

« Ci misaal : Fatou Diouf moy ñaareelu Modou Faye. Mungi dëkk ci beneen kër bu bokkul ak bi jëkkërëm nek di kër aawoom. Fatou dafay doon borom kër gi. Modou Faye dafay doon jëkkër juy aye ci soxnaam su fa fanaanee, lu ko moy du bokk ci laaj bi.

« Baat yi di *jëkkër/soxna* ño yemoo ak *jëkkër/jabar* wala *nekkale*, donte sax borom kër gi goor la wala jigéen, wala seen sey dagan am déet. »

Nii ñi def ngir matal sutura gi ci laaj yii

Boo xoolee paas 6 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, dangeen wara deñc tontu yii.

« Tontu yi ngéen jot, kenn ku dul yéen waruko xam. War ngéen dalal seen xel di leen fattëli ne seen tontu yii ken du ko jéebaane.

« Bu leen and mukk ak koo xamne bokkul ci lanket bi soo leen di def laaju jakkarloo yi (xanaa mu doon kii tekki lakk bi ngir nga mën wax ak waa kër gi).

« Seen ligéey waroo léen ko jox keneen ku bokkul ci fi nga bokk [sa kuréel].

« Na ngeen toppatoo bu bax seen kayitu laaj yi nga xamne bind ngeen ci ba pare. Waroo leen ko di bayyi seen gannaaw, (donte sax ay xaaaj la) ci ay bereb yoo xamne nit ku bokkul ci lanket bi mën na cee teg bëtëm.

Ndaje gu jëkk ak waa kër gi

Bu ñu sukëndikoo ci paas 6 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, nii ngeen wara doxale soon leen dajee ak waa kër gi.

« Boobu [waxtu] moo gënë am solo ndax moy xalaat bu jëk bu waa kër gi di am ci yaw te loolu mooy wone ni kii ñii defal lanket bi nara tontoo.

« Ngeen bayyi xel ci yenn ponk yu am solo ci ni nga wara mel yow mii di def lanket bi :

- Na sa colin yiw itam na nga yaru
- Bul tox ci birr kër gi
- Bul dog kii tontu itam bul ko force mu tontu
- Na ngeen moytu di jox seen xalaat ci tontu yi ñii tontu mu baax wala mu bon ndaxte mën naa yaq xelu kii tontu ba muy soppi ay tontu wam
- Bu fekkee ne dafa am ay tontu yoo xamne am ngeen ci xel ñaar, cambar leen ko te laaj ndax luy fara di am la, ci misaal
- Bu fekkee ne kii tontu daf am xel énaar ci yaw, wax ci ay kaddu yu dal ne sa kilifa ci ligéey bi mo la laaj nga cambar bëpp koom bu bari
- Na ngeen tamm doxalin yooyu, [« Teere sarte » gii], ak laaj yii
- Kii lanket bi su juume di jaxjaxal yax na xalaat bu baax bi kii tontu amoon ci moom itam dina metti mu amaata ko

« Boo leen nekkee ci kër gi, na ngeen wax yeeneey kan (wone leen seeni kart wala seeni raññeekaay) te ngeen wax lu doonoon seen ay tank, manaam :

- Yeena ngi ligeeyee ki benn [kureel] di def benn lanket ci kër yii [yi am benn wala nit yu bari yu bokk ci kureel gi]
- Këram dañu koo jël ni loteri ngir ñu tontu ci laaju lanket bi
- Xibaar yi lanket bi di joxe am nañu solo ndax di na ñu dimbali ñu gënë xam ni kër yii di dunde [kër ñii nga xamne yeena bokk kureel]
- Xibaar yi ngeen di tataan, ci yeen rek lay yem

« Boo leen jottaliwee li lanket bi di laaj ba am koolute borom kër gi, mën ngeena tambali bind ci laaj yii. »

Ndigal ci ceede yi nga xamne tablo bi rek moo ko moom

1. Ñaata nit ño dëkk ci kër gi ?
 - A. Fukk ak juroom wala lu ko ëpp
 - B. Fukk ak ñett, wala fukk ak ñent
 - C. Fukk ak ben, wala fukk ak ñaar
 - D. Juroom ñiente, wala fukk
 - E. Juroom ñétt
 - F. Juroom ñaar
 - G. Juroom bén
 - H. Ben ba juroom

Bul ñew rek tambalee laaj laaj bi ni mel kii ñii defal lanket bi. Li gën mooy nga bindal tontu bi gënë mengoo ak lim gi nga xamne bindoon nga ko bu yagg ci « Kayitu ligeeyukaay bi ci Suufu Paas ba ».

Bu ñu sukëndikoo ci paas 10 ba paas 11 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « ESPS bu 2011 neena degg degg bu mu am ci *kër* mooy ay nit yu bokk fiñu dëkk te di boolé séeni koppar ngir dimbalante ci soxla yu jamp yii (luyaas, ak dunde sax). Ñooñee nangu nañu kilifteefu kenn ci ñoom di borom kër gi.

« Degg degg bii moo mengoo ak baat bii di « Njël » ci Wolof, « Ngaak » ci Serèer, « Hirande » ci Pulàar, « Niaxame » ci Soninke, « Fusil » ou « Sinkame » ci Diola, ak « Sinkiro » ci Manding.

« Li gënë mënë tax ñu raññee ne ki *ci kër gi la bokk* mooy diir bi mu dëkk ci kër gi. Ci yoon, waa kër gi war nañu faa dëkk juroom benni wéer ci at bi. Waaye nak war nanu bayyi xel ci yenn mbir yi mënë tax ñu war ci mën boole ñi ci bokkulwoon su fekkee ne ñoo xamne :

- Dañoo nekk ci kër gi waaye amaguñufa juroom benn (6) weer te fass nañu yéene dëkk fa te def ko muy seen kër (maanaam ngir nekk foofa te feete foofa). Mooy soxna yi joge seen kër baay ngir sey si ci kër gi, bokk na ci ñi mën doon waa kër gi ñoo xamne ligeey wala toxu moo leen fa taxa dëkk (joge ci dëkk toxu ci beneen dëkk)
- Liir yi nekk ci kër gi

Yenn xeetu kër yu barriwul :

« Pongk yooyu ñooy wone mettiwaayu jox degg degg baat yii di *kër*, ak *ñi dëkk ci kër gi*. Firndé yii di na leen dimbali ngeen gënë xam baat yooyu :

- Ab kër kenn nit dong mën na caa dëkk
- Ñi nekk ci kër gi mën nañoo baña doon ay mbokk
- Ñi bokk ci kër gi mën naénoo baña dëkk ci biir kër gi dax yenn saay mën naénoo am ab pantare ci wetu kër gi (ci misaal ndax xataayu kër gi). Waaye, loolu yëpp du tere ñu bokk ci kër gi ndax am nañu ci wall ([dëkk nañu ci kër gi gën kaa yees juroom benni weer ci at bi], ñoongi bokk ci añ bi, ñoongi def seen alal bokk ko, itam nangu nañu kilifteefu borom kër gi, manaam)
- Ay wujj yu dëkk ci benn kër, dañii japp ne loolu benn kër la. Bu fekke ne bokkuñu kër (ñenn ñii dëk ci ay neeg yu neek ci koñ bi), kër soxna su nekk dafay doon benn kër wala mu bokk ci ab kër. Bu fekke ne soxna yii daénoo bokk ci ay kër yu wuute (ci misaal kenn si ñoom mungi dëk kër baayam), borom këram ci kër ga muy faral di nekk lay bokk. Bu fekke ne dafay aye ay fan yu tolloo ci soxna su ne, ci kër awoom lay bokk te fa lay doon borom kër ñaareelam nak danu kay jappe ni borom kër ca kërëm
- Ñii di luwe am di suu luwe duñu leen boole ci këru ki leen di luwe. Itam mbindaa yi dul fanaan ci kër ki leen bind duñu leen fa boole (mbindaa yii di wacc ngoon saa su ne)
- Booy yii ak mbindaan yi dëkk ci kër ki leen bind bokk nañu ci këram. (Mbindaan yi faral di wacc samedi)
- Bu fekke ne ki yore *daara* bi (seriñ bi) mungi añ te dëkk feneen (bayyi ay taalibeem), na ngeen japp ne moom ak jabootam ño nekk kër gi. [Taalibe yi nekk ci *daara* bi bokku ñu ci kër seriñ bi] »

Bu ñu sukëndikoo ci paas 16 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « eleew/etijan yi jang ci beneen gox wala di wacansu ci kër mbokkam bokkuñu ci kër gi] . . . su fekke ne fas yeene wuñu faa toog. »

Bu loolu amee kon etijan yi dul dëkk ci kër gi bu jangukaay ya ubbee te nekku ñu fa waxtu wu ñi def laaju jakkarloo bi duñu leen boolé ci ñi dëkk ci kër gi.

Ci gattal, nit bokk na ci kër bu fekke ne matal na ponk yii :

- Dëkk na ci kër gi gën kaa yees juroom benni weer ci at bi, wala mu fas yeene faa dëk lumu dee dee juroom benni weer
- Di lekk ci kër gi
- Di fa fanaan
- Di boolé séeni koppar ngir dimbalante ci soxla yu jamp yii luyaas, ak dunde
- Di nangu kilifteefu kii di borom kër gi te ñëpp nangu ko

Bu ñu sukëndikoo ci paas 10 ba paas 11 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, di nga « japp bu baax sa xel ñaari mbir yii ngir mënë bind ci [limu ñi bokk ci kër gi] :

- *Ñi nga xamne ñoom rekka dëk* : Mooy ñi nga xamne amuënu soxna wala borom kër te amuñu ay doom wala ku ñu yor te mu dëkk ci kër gi
- *Jaboot gi ci kër gi mu jekk bi* : Mooy « jaboot » gi. Ñi ci bokk moodi wey jur yii (wala kenn ci ñoom) ak ñi mu jurr (ay doomam) kepp. Ci boppu jaboot ki ci kër gu ne , am na kilifa jaboot. Ben kër mën naa am ben wala jaboot yu bari. Loolu moo tax, ñi dëkk ci kër go xamne soxna yi ay wuj lanu ak seeni doom yi nekk xale dañii japp ne ci benn jaboot gi lañi bokk rawatina nak sunu bokee benn kër. Jaboot gi man naa amit ñi jur mag ñi (maamu borom kër gi), mag yi ak rakk yu goor ak yu jigeen, jarbaat yu goor a kyu jigeen, nijaay yi, . . . ak xale yi nga xamne da ño dal ci kër gi te borom kër gi yor leen (bu fekke amuñu ay doom)

« Bu ñu noppee ci tërël li [lanket] bi taxa jog te ñu jot ndigalu borom kër gi wala ku ko fa nekkal ngir tambali laaju jakkarloo gi, dagneen wara, bayyi xel ci degg degg yenn baat yi ñi joxe ci kaw, wañni waa kër gi yëpp (ñi fa nekk ak ñi fa nekkul), manaam ñi faral di nekk ak di bokk di lekk.

« Yoonu wañi gi fii dafay yombal wañi gu waa kër gi :

- Ki ñi wara jëkk bind mooy borom kër gi. Boo noppee ci loolu nak bind ñeneen éni ci des te toppalante ko nii (su fekke ne borom kër gi goor la) :
 - Ay doomam kepp yoo xamne seen yaay bokkul ci kër gi te di tambali ci ki nga xamne moo gën mag
 - Awoom
 - Ay doomam kepp yi nga xamne awoom juru leen te di tambali ci ki nga xamne moo gën mag
 - Yeneen soxnaam yi ñetteel ba ñinteel (su amee) ak ay doomam kepp
 - Ñeneen ñi bokk ci jaboot gi su fekke ne amuñu jaboot ci seen bopp
- Boo noppee ci bind jabootu borom kër gi, danga wara eggali ak yeneen jaboot yi fa nekk te toppalante te ko nii :
 - Doomi borom kër gi te di tambali ci ki gën mag. Ci misaal, doomam bu goor wala bu jigeen bi gënë mag
 - Magu kër gi bu fekke ne ci jaboot gi lanu bokk. Ci misaal maam bu goor bi wala bu jigeen bi
 - Mbokk yu jege yii (mag yii ak rakk yu goor ak yu jigeen, jar baat yii, doomi mag ak rakk yii, nijaay yii, bajjen yii, yeneen mbokk yii)
 - Yeneen jaboot yi bokkul ci jabootu borom kër gi waaye bokk ci waa kër gi. Ci misaal, jabootu surga bi, garjeng bi, sofoor bi, wala mbindaan bi

« Ñi nga xamne dañu leen yor (ci misaal ñoo xamne danu leen dengkaane) danu bokk ci jaboot gi leen yor.

« Ñii luwe, ñii suu luwe, ak mbindaan yii bokkuénu ci kër gi (xaana mbindaan yi fanaan ci seen kër patrong). »

« Ngir mu woor la ne fatte woo kenn, laajal ndax amul ñeneen ñu mel ni xale yu ndaw yii ak liir yii nga xamne bindoo leen. »

2. Ci juroom ñaarri fan yi ñu weessu, ndax borom kër gi ligéey na diir lu gën yées bén waxtu ci loo xamné ligéeyu boppam la, ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay, ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la ?
- A. Déet
 - B. Waaw
 - C. Amul boroom kër bu goor

Na ngeen fatteliku-ne xam ngeen turu borom kër bu goor bi ba noppi (su amee) di sukëndiku ci bind yi nga bindoon ci « Kayitu ligéeyukaay bi ci Suufu Paas ba ». Loolu moo tax, su fekke ne dafa am benn borom kër bu goor, bu leen ñew rek laaj : « Ci juroom ñaarri fan yi ñu weessu, ndax borom kër gi ligéey na diir lu gën yées bén waxtu ci loo xamne ligéeyu boppam la, ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay, ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la ? », yaar leen ci turam moo gën, ci misaal : « Ci juroom ñaarri fan yi ñu weessu, ndax Ousmane ligéey na diir lu gën yées bén waxtu ci loo xamne ligéeyu boppam la, ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay, ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la ? ». Bu fekke ne amul boroom kër bu goor, kon buleen laaj boobu laaj kin gay defal lanket, te nga bind tontu bii « C. Amul boroom kër bu goor » te ngeen jall ci laaj bi ci top.

Bu ñu sukëndikoo ci Tablo bii Natt Ndool, *borom kër bu goor bi* mooy :

- Borom kër gi, su fekke ne borom kër gi ku goor la
- Borom kèru soxna si nek borom kër, su fekke ne borom kër bu jigeen jigeen la
- Amul, su fekke ne borom kër bu jigeen bi jigeen la te amul borom kër gu bokk ci kër gi

Bu ñu sukëndikoo ci paas 27 ak 28 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, degg degg bi ñi am ci « *Ligéey* mooy luy jur koom. Ëmb na kon bepp xëy buy jur koom, mën naa doon xëyu sosieete wala xëyu nit rek, buñii fey wala bu ñu dul fey, bu jëm ci wallou mbey, wala bu jëmoul ci wallou mbey. Am luy jur koom, di ligéey wala am xëy, mooy di defar dara wala, di jaay sa xam xam wala sa doole.

« Na ngeen bayyi xel nak, ci nand bu baax degg degg ak baat yi ñii jëfëndikoo niki « ligéeyu bopp », « ligéeyu jambur la buy fay wala bu dul fay » ou « ligéeyu apparanti la, ligéeyu jappale jaboot gi la », ngir mën laaj, cambar ak bind tontu yi nga jot ci ñi nga laaj.

- *Ligéeyu bopp* : Mooy ñi yor seen yëfu bopp di ca yengu, mu am ñu mu ko bokkal wala deet. Ñoongi jariñu ci sosieete wala ci seen mbiru bopp te man nañoo ligéeyloo ñeneen. Ci misaal : Soxna Fay moom na ab salongu let jël na ay janq lettkat yu kay dimbali mu leen di fay. Wala seriñ Juuf bii sooga taxawal ab ateliee ñaw, bokk na k oak yeneeni ñawkat, nekkagul apparanti
- *Ligéeyu jambur la buy fay* : Mooy kii ligéey di fayeeku ak contraa wala deet te di ligeeyal ku nekk ci nguur gi (su fekke ne nombal tanku nguur gi la wala kureelu nguur gi) wala itam piriwé. Su ligéeyée ba pare, dafay feyeeku, saleer wala weexal, ci xaalis (alal) wala ligéey wala ñaar yëpp, mungi jot xaalis boobu semen bu ne wala weer bu ne. Su feyeekoo leneen lu dul xaalis, dafay feyeeku ak lu mu mënë dunde. Mën nañoo joxe misaalu jangalekat, garjin, surga etc.
- *Apparanti* : Apparanti mooy kii jang metie ; lu ci gën bari ñoom ci « atelie » bi lañii jange. Niki ligéeyu jappale jaboot gi, di na jot ay neexal leeg leeg wala mu am lumu jox seefam ngir mu jangal ko metie bi wala seef bi di ko fay xaalis. Ci misaal : Ab waxambaane buy jang metiewu suudëer ci atetie mënise metaalik. NB : Su fekke di ney jot xaalis bu am solo, danuu japp ne ab saleer la te japp ne nit ki dafay jot saleer
- *Ligéeyu jappale jaboot gi* : Mooy kii di ligéey te du jot xaalis ci legéeyam ; dafay dimbale waa kër ci metieewam, du ci jot fay (saleer wala wexal), ci xaalis wala ak lu mu mënë dunde. Mën na am itam ay neexal wala ndimbal ci waa kër gi

« Bu fekke ne nit ki ligéey na ci juroom ñaari fan yi jiitu laaju jakkarloo gi, su fekke ne sax diiru waxtu la ligéey, bindal « B. Waaw ». Bu fekke ne nit ki ligéeyul ci juroom ñaari fan yi jiitu laaju jakkarloo gi, bindal « A. Déet ».

« Waaye nak, balaa ngeen di jël tontu « A. Déet », na ngeen xooll ba mu woor leen ne nit ki amul woon ligéey ci diir boobu. Dëgg la, ñi nga xamne dañoo bayyi seen ligéey ci diir boobu dañu leen di jappee ni ku amoon ligéey ci diir boobu le. Mooy ñi nga xamne dañoo ligéeyatul ndax dañoo amoon conse wala permison, wala ñu feebaroon wala amoon aksidan, ñu wañni ko wala beneen xeetu ténk. »

Yoonu jëfëndikoo gi mungi japp ne borom kër gi bokk na ci waa kër gi te ñëp def nañu ko kilifa itam ndogal gi ci kër gi moo ko yore.

Bu ñu sukëndikoo ci paas 13 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Borom kër gi mën naa baña doon goor, doon te loolu moo gën bari.

« Ci yenn kër yi am wujje, dañuy japp jëkkër ji ni borom kër donte sax am na beneen kër. Su fekkee ne loolu moo am soxna si (wala kenn ci soxna yii) dëkk ci kër gi, moo wara am taxawaayu kilifa su fekkee ne borom kërëm nekkoufa mooy doon borom kër gi (suñu sukëndikoo ci li nekk ci [tablo natt] bi.

« Su fekkee ne borom kër gi dëkkul ci kër gi, jël leen keneen def ko borom kër gi (soo leen raññeewee kan moy kilifa gi). Mën naa nekk ci misaal, mag ji, yaay ji, wala nijaayu borom kër gi wala keneen ku am baatu dogal ci kër gi bu fekkee ne borom kër gi nekkufi.

« Bu fekkee ne borom kër gi dëkkul ci kër gi ñi def lanket bi waaye fekk mu fanaan fa bes booba, dañu koy jappe ne jëkkër juy ayé ci soxnaam.

« Ci misaal : Fatou Diouf moy ñaareelu Modou Faye. Mungi dëkk ci beneen kër bu bokkul ak bi jëkkërëm nek di kër aawoom. Fatou dafay doon borom kër gi. Modou Faye dafay doon jëkkër juy aye ci soxnaam su fa fanaanee, lu ko moy du bokk ci laaj bi.

« Baat yi di *jëkkër/soxna* ño yemoo ak *jëkkër/jabar* wala *nekkale*, donte sax borom kër gi goor la wala jigéen, wala seen sey dagan am déet. »

Su fekkee kii tontu nanguwul tontu te kenn ci waa kër gi mënula tontu ci laaj bi, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

3. Kër gi ndax am na waañ bu beru ?

- A. Déet
- B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 58 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « danu wara xam ndax waañ bi bokkul ci kër gi (« B. Waaw ») wala ndax ci la bokk (« A. Déet »). »

Su fekke ne kii tontu xamul, wala mënul tontu, wala su fekke ne yaw, mii di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi dafa am waañ bu beru, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

4. Yan xeetu wanak ñoo am ci kër gi ?

- A. Ci all bi, ci latirin bu amul koubéer, ci kiweet/siwo, wanakou mbedd, latarin bou am koubéer, latirin bu gën baax itam ñu bayyi ngelaw bi di ko ëpp, wala ci dëkëndoo yi
- B. Saasu dous (ak foos wala canal), wala leneen

Bu ñu sukëndikoo ci paas 63 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, xeeti tabax yi ñi def wanak yii ñooy :

- *Latirin bu amul koubéer* : Mooy latirin bu ñu bayyi noonu te kenn defu ci kubéer
- *Kiweet/siwo* : Mooy potu sambur bi ñii def ganuwaay yii. Bu ñu ci paree, dañu key tuur ci foos bi, ci all bi wala ci kondiir yi
- *Wanakou mbedd* : Mooy wanak yi nekk ci marse yii, wala ci ekool yii, etc.
- *Latarin bou am koubéer* : Mooy latarin bu ñu utal kubéer
- *Latirin bu gën baax itam ñu bayyi ngelaw bi di ko ëpp* : Mooy wanak boo xam ne, dafa am foos, te danu caa yokk ay juntukaay (manaan ay tiwo) yii tax ba xet gi dafay wañeeku. Ngalaw gi daf koy ëpp (mu feex) itam mu gën jappandal ni latirin yu bees yii
- *Saasu duus ak kanaal* : Mooy xeeti wanak boo xamne ndox mi mooy jallale salte bi ci kanaalu asenisman yii nguur gi defar ak ay « kanaal ». Nox moomu man naa jugé ci robine wala ci ak siwo yuñu duy
- *Saasu duus ak foos* : [Mooy xeeti wanak boo xamne ndox mi mooy jallale salte bii] dem ci foos bi ñii manq saa bu feesee

Su fekke ne tontu bi mengoowul ak benn ci yi nekk ci kayit gi, kon ñungi len di ñaa ngeen japp ne tontu moy « leneen » te ngeen bind « B. Saasu duus (bu am foos wala kanaal), wala leneen ».

Su fekke ne kii tontu xamul wanak bi namu bindoo wala xamul tontu bi, wala itam su fekke ne yam mii, di def laket bi, mënuloo xam nu wanak yi bindoo, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Ci all bi, ci latirin bu amul koubéer, ci kiweet/siwo, wanaku mbedd, latarin bou am koubéer, latirin bu gën baax itam ñu bayyi ngelaw bi di ko ëpp, wala ci dëkëndoo yi ».

5. Ndax séen kër am na salong bu baax ?

A. Déet

B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne salong bi baax na, maanaam muc na ab ay. Su fekke ne salong bi baaxul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni salong bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne salong bi daal baaxul te kenn manukoo jagal, japp leen ne salong bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »

« Ak ku mën moom salong bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am na salong wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na salong, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

6. Ndax séen kër am na néeg bou baax ?

- A. Déet
- B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne neeg bi baax na, maanaam muc na ab ay. Su fekke ne neeg bi nga gis baaxul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni neeg bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne neeg bi daal baaxul te kenn manukoo jagal, japp leen ne neeg bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »

« Ak ku mën moom neeg bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am na neeg wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na neeg, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

7. Ndax séen kër am na firigoo/consélaatëer buy dox ?

- A. Déet
- B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne firigoo/consélaatëer bi baax na, maanaam mungi dox. Su fekke ne firigoo/consélaatëer bi nga gis doxatul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni firigoo/consélaatëer bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne firigoo/consélaatëer bi daal doxatul te kenn manukoo jagal, japp leen ne firigoo/consélaatëer bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »
« Ak ku mën moom firigoo/consélaatëer bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am na firigoo/consélaatëer wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na firigoo/consélaatëer, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

8. Ñaata wantilaatëer yuy dox ngéen am ci kër gi?
- A. Amul
 - B. Ben
 - C. Ñaar wala lu ko ëpp

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne wantilaatëer bi baax na, maanaam mungidox. Su fekke ne wantilaatëer bi nga gis doxatul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koojagal, jappee leen ko ni wantilaatëerbu baax te ngeen bind ko. Waaye nak su fekke ne wantilaatëer bi daal doxatul te kenn manukoo jagal, japp leen ne wantilaatëer bi baaxul te bu leen kobind. »

« Ak ku mën moom wantilaatëer bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ñaata wantilaatëer la kër gi am wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ñaata wantilaatëer la kër gi am, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Amul ».

9. Ndax séen kër am na feeru paasekaay buy dox ak kuurang te di dox ?
- A. Déet
 - B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne feeru paasekaay buy dox ak kuurang bi baax na, maanaam muc na ab ay. Su fekke ne feeru paasekaay buy dox ak kuurang bi nga gis baaxul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni feeru paasekaay buy dox ak kuurang bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne feeru paasekaay buy dox ak kuurang bi daal baaxul te kenn manukoo jagal, japp leen ne feeru paasekaay buy dox ak kuurang bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »

« Ak ku mën moom feeru paasekaay buy dox ak kuurang bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am na feeru paasekaay buy dox ak kuurang wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na feeru paasekaay buy dox ak kuurang, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

10. Ndax séen kër am na taabal bu baax ?

- A. Déet
- B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne taabal bi baax na, maanaam muc na ab ay. Su fekke ne taabal bi nga gis baaxul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni taabal bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne taabal bi daal baaxul te kenn manukoo jagal, japp leen ne taabal bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »

« Ak ku mën moom neeg bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am na taabal wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na taabal, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».

11. Ndax séen kër am na juntukaayu jiw wala pilférisaatëer buy dox ?

- A. Déet
- B. Waaw

Da ngeen wara bind « B. Waaw » su fekke ne kër gi am na benn ci ñaari juntukaay yii. Soo leen di bind « A. Déet » na fekk kër gi amul sax benn ci ñaari juntukaay yii.

Yaw mii di def lanket bi, da nga wara laaj ci moomeelu ñaari juntukaay yooyu :

- Ndax séen kër am na juntukaayu jiw buy dox ?
- Ndax séen kër am na pilférisaatëer buy dox ?

Tontu yii ñungi leen di bind ak ndimbalu tablo bii :

<u>Ndax séen kër am na . . . buy dox ?</u>		<u>Tontu bu ñu wara bind</u>
<u>Juntukaayu jiw</u>	<u>Pilférisaatëer</u>	
Déet	Déet	A. Déet
Waaw	Waaw	B. Waaw
Déet	Waaw	B. Waaw
Waaw	Waaw	B. Waaw

Bu ñu sukëndikoo ci paas 56 bu *Yoonu jëfëndikoo* bi, « Na ngeen xool ba mu woor leen ne juntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer bi baax na, maanaam muc na ab ay. Su fekke ne juntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer bi nga gis baaxul, na ngeen laaj lan moo ci yaqqu. Su fekke mën nañu koo jagal, jappee leen ko ni juntukaayu jiw wala pilférisaatëer bu baax te ngeen bind « B. Waaw ». Waaye nak su fekke ne juntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer bi daal baaxul te kenn manukoo jagal, japp leen ne juntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer bi baaxul te ngeen bind « A. Déet ». »

« Ak ku mën moom juntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer bi te mu bokk ci waa kër gi. »

Su fekke ne kii tontu xamul ndax kër gi am najuntukaayu jiw bi wala pilférisaatëer wala xamul tontu bi, itam su fekke ne yaw mii, di def lanket bi, mënuloo xam ndax kër gi am na juntukaayu jiw wala pilférisaatëer, kon ñungi lay ñaan nga bind « A. Déet ».